

KİÇİK SAHİBKARLIĞIN AZƏRBAYCAN İQTİSADİYYATINDAKI ROLU

N.N.Məmmədova

müəllim, UNEC Biznes Məktəbi, UNEC

E-mail: mnnigar@gmail.com

T.N.Nəriman

magistrant, UNEC

E-mail: tabriznariman@gmail.com

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur 16 sentyabr 2019; Çapa qəbul edilmişdir 27 sentyabr 2019

Xülasə

Tədqiqatın məqsədi sahibkarlıq növləri arasında ölkənin sosial-iqtisadi inkişafında mühüm yerə malik olan kiçik sahibkarlığın Azərbaycan iqtisadiyyatındakı rolunun araşdırılmasıdır. Tədqiqatın metodologiyası: tədqiqatın informasiya bazasını Dövlət Statistika Komitəsinin statistik məcmuələri, Sahibkarlığa Kömək Milli Fondunun, İqtisadiyyat və Sənaye Nazirliyinin rəsmi göstəriciləri, Regionların 2019-2023-cü illərdə Sosial-İqtisadi İnkişafı Dövlət Proqramı, eləcə də məlumatlar toplusu, sahibkarlıqla bağlı qanunvericilik aktları, qərar, fərman, sərəncam və s. təşkil edir. Araşdırmada sistemli yanaşma, muqayisəli təhlil və deduktiv metod tətbiq edilmişdir.

Tədqiqatın nəticələri: kiçik sahibkarlıq subyektləri yeni iş yerlərinin açılmasına və beləliklə işsizliyin aradan qaldırılmasına, yoxsulluq səviyyəsinin azaldılmasına, məhsuldarlığın, məşğulluğun, əlavə dəyərin, ümumi daxili məhsulun artırılması yoluyla iqtisadi artımın sürətlənməsinə, regional inkişaf fərqlinin aradan qaldırılmasına, urbanizasiya və miqrasiya problemlərinin həllinə, sənayeləşmənin inkişafına və s. müsbət təsir göstərir. Bu səbəbdən, kiçik sahibkarlıq subyektlərinin daha da inkişaf etməsi istiqamətində görülən işlərin davam etdirilməsi ölkənin iqtisadi inkişafı üçün böyük zəruriyyət kəsb edir. Tədqiqatın praktiki əhəmiyyəti: tədqiqatın əsas nəticələri və irəli sürülən təkliflər ölkə iqtisadiyyatında kiçik sahibkarlıq subyektlərinin kəsb etdiyi əhəmiyyəti nəzərə alaraq, sahibkarlığın daha da təkmilləşdirilməsində istifadə edilə bilər.

Açar sözlər: sahibkarlıq, sosial-iqtisadi inkişaf, məşğulluq, Azərbaycan.

THE ROLE OF SMALL BUSINESS IN THE ECONOMY OF AZERBAIJAN

N. N. Mammadova

teacher, UNEC Biznes School, UNEC

E-mail: mnnigar@gmail.com

T. Nariman

magistrant, UNEC

E-mail: tabriznariman@gmail.com

Received 16 September 2019; accepted 27 September 2019

Summary

The purpose of the study is to identify the role of small business in the economy of Azerbaijan, which has a significant position among types of business in the socio-economic development of the country.

Research methodology - the research information consists of statistical indicators of the State Statistics Committee, the National Fund for Business Support, official indicators of the ministries of economy and industry, the State Program for the socio-economic development of regions 2019-2023, as well as information collection, legislative acts related to entrepreneurship, decrees, orders, etc. The study used a systematic approach, comparative analysis and the deductive method.

The results of the study - small businesses has a positive impact on the creation of new job places, and thereby, the elimination of unemployment; lowering the poverty line; accelerating economic development with the help of increasing productivity, employment, added value, GDP, eliminating differences in the development of regions, solving problems of urbanization and migration, developing industrialization, etc. For this reason, the continuation of work towards greater development of small business has great importance in the economic development of the country.

The practical significance of the study - the main results of the study and the proposals put forward, which include the importance of small business in the country's economy, can be used in even greater, accelerated improvement of entrepreneurship.

Keywords: business, socio-economic development, employment, Azerbaijan.

РОЛЬ МАЛОГО БИЗНЕСА В ЭКОНОМИКЕ АЗЕРБАЙДЖАНА

Н. Н. Мамедова

преподаватель, Школа бизнеса, UNEC

E-mail: mnnigar@gmail.com

T. N. Nariman

магистрант, UNEC

E-mail: tabriznariman@gmail.com

Резюме

Цель исследования - выявить роль малого бизнеса в экономике Азербайджана, имеющего среди видов бизнеса значимую позицию в социально-экономическом развитии страны. Методология исследования - информационную базу исследования составляют статистические показатели Государственного Комитета Статистики, Национальный Фонд по поддержке Бизнеса, официальные показатели Министерств экономики и промышленности, Государственная Программа социально-экономического развития регионов Азербайджанской Республики в 2019-2023 гг., а также сборник информации, законодательные акты, связанные с предпринимательством, постановления, указы, приказы и др. В исследовании применялись системный подход, сравнительный анализ и дедуктивный метод. Результаты исследования - субъекты малого бизнеса оказывают положительное влияние на открытие новых рабочих мест, и, тем самым, ликвидацию безработицы; понижение черты бедности, ускорение экономического развития путём увеличения производительности, занятости, дополнительной стоимости, ВВП, ликвидацию разницы в развитии регионов, решение проблем урбанизации и миграции, развитие индустриализации и т. д. По этой причине, продолжение проведения работ в направлении большего развития субъектов малого бизнеса имеет большое значение в экономическом развитии страны. Практическое значение исследования - основные результаты исследования и выдвигаемые предложения, включающие в себя значимость субъектов малого бизнеса в экономике страны, могут быть использованы в ещё большем, ускоренном усовершенствовании предпринимательства.

Ключевые слова: бизнес, социально-экономическое развитие, занятость, Азербайджан.

Giriş

Bazar münasibətlərinin inkişaf etdiyi, bazar iqtisadiyyatının formalaşdığı bir cəmiyyətdə sahibkarlıq fəaliyyəti ölkə iqtisadiyyatının əsas hərəkətverici qüvvəsidir. Azərbaycanın gələcək inkişafı sahibkarlığın inkişafından asılıdır. İqtisadi inkişafı artıran sahibkarlığın inkişafı: az investisiya ilə daha çox yeni iş yerlərinin açılmasına və bu yolla ölkədə məşğulluq probleminin həllinə, ümumi daxili məhsulun artmasına, istehlakın genişlənməsinə, regionlararası tarazlı iqtisadi inkişafa töhfə verərək gəlir bölgüsündəki ədalətsizliyin minimum səviyyəyə endirilməsinə, yerli xammal ehtiyatlarının istifadə edilməsinə, məhsul və xidmət müxtəlifliyi və bolluğuna, məhsuldarlığın artmasına, yeniliklərə əsaslanan istehsalın inkişafının təmin edilməsinə, ixrac potensialının artmasına, rəqabət mühitinin formalaşmasına, əhalinin maddi vəziyyətinin,

rifahının və sosial-mənəvi səviyyəsinin yüksəldilməsinə və s. təsir göstərir. Bu səbəbdən müstəqilliyini əldə etdikdən sonra Azərbaycanda sahibkarlığın inkişafı, sahibkarlıq fəaliyyətinin tənzimlənməsi, sahibkarların hüquqlarının və qanuni mənafələrinin qorunması sahəsində mühüm işlər görülmüşdür. Ölkədə yaradılan əlverişli biznes mühiti və özəl sektora verilən böyük əhəmiyyət sahibkarlıq fəaliyyətinin və beləliklə də, sahibkarlıq subyektlərinin sayının artmasına səbəb olmuşdur. Sahibkarlıq fəaliyyətinin dövlət tərəfindən dəstəklənməsi ölkə iqtisadiyyatında öz təzahürünü tapmışdır. Beləliklə, kiçik sahibkarlıq subyektlərinin iqtisadi inkişafda oynadığı rolun aktuallığını nəzərə alaraq onun tədqiq edilməsi ehtiyacı yaranmışdır.

Sahibkarlıq anlayışı və növləri

Elmi bir termin olaraq, “sahibkarlıq” anlayışı məşhur ingilis iqtisadçısı R.Cantillonun əsərlərində meydana çıxmışdır. Sahibkarlığın ilk konsepsiyasını hazırlayan Cantillona görə, “sahibkar” bir şeyi müəyyən bir qiymətə satın alan və naməlum qiymətə sataraq risk şəraitində hərəkət edən insan olduğunu idafə edərək terminin dəqiq açıqlamasını verdi. Onun fikrincə, sahibkarlar fəaliyyətlərini mütləq olaraq istehsalatda keçirmirlər, lakin onlar üçün mütləq xüsusiyyət uzaqgörənlik və risk etməkdir [15, s.6].

Məşhur iqtisadçı J.B.Sey sahibkarlıq fəaliyyətini torpaq, kapital və əməyin birləşdirilməsi kimi təsvir edirdi. Sey əsas tezis olaraq sahibkarlığın istehsalatdakı aktiv roluna işarət edərək sahibkarın qazancını öz əməyinə və fərdi qabiliyyətinə görə əldə etdiyini vurğulayır. Seyə görə, sahibkar əslində sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olarkən öz kapitalını və qabiliyyətini riskə atır. Sahibkarlıq fəaliyyətinin iqtisadiyyatda kəsb etdiyi əhəmiyyət D.Rikardo, K.Marks və bir çoxlarının diqqətindən qaçmayıbdır. Rikardo təsərrüfatın effektivliyinin əsas amili, Marks isə sahibkarlığa kapitalizmin istismarcısı olaraq baxırdı. 19-cü və 20-ci əsrlərdə dünya miqyasında iqtisadiyyatda sahibkarlıq fəaliyyətinin kəsb etdiyi əhəmiyyət daha çox diqqət çəkdi [14, s.8-9].

Sahibkarlıq iki formada həyata keçirilə bilər: fərdi və şərikli. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 21 dekabr 2018-ci il tarixli və 556 nömrəli Qərarı ilə “Mikro, kiçik, orta və iri sahibkarlıq subyektlərinin bölgüsü meyarları” təsdiq edilmişdir. Sahibkarlıq subyektlərinin mikro, kiçik, orta və iri sahibkarlıq subyektlərinə aid edilməsi meyarları onların işçilərinin siyahı sayı və illik gəliri əsasında müəyyən olunur (Cədvəl 1) [11].

Cədvəl 1. Mikro, kiçik, orta və iri sahibkarlıq subyektlərinin bölgüsü meyarları

Sahibkarlıq subyektlərinin ölçüsünə görə kateqoriyaları	İşçilərinin orta siyahı sayı (nəfər)	İllik gəliri (ig) (min manat)
Mikro sahibkar	1 - 10	$ig \leq 200$
Kiçik sahibkar	11 - 50	$200 < ig \leq 3\ 000$
Orta sahibkar	51 - 250	$3\ 000 < ig \leq 30\ 000$
İri sahibkar	251 və ondan yuxarı	$30\ 000 < ig$

Mənbə: Sahibkarlıq subyektlərinin müəyyənləşdirilməsi meyarları. 2019.

Yuxarıda sözügedən meyarlara əsasən, işçilərinin siyahı sayı 10 nəfər və ondan az və ya illik gəliri 200 min manat və ondan aşağı olan sahibkarlıq subyektləri *mikro*, işçilərinin siyahı sayı 11 nəfərdən 50 nəfərədək və ya illik gəliri 200 min manatdan 3000 min manatadək olan sahibkarlıq subyektləri *kiçik*, işçilərinin siyahı sayı 51 nəfərdən 250 nəfərədək və ya illik gəliri 3000 min manatdan 30000 min manatadək olan sahibkarlıq subyektləri *orta*, işçilərinin siyahı sayı 251 nəfər və ondan yuxarı və ya illik gəliri 30000 min manatdan yuxarı olan sahibkarlıq subyektləri *iri* sahibkarlıq subyektləri hesab edilir. İllik gəlirə hesabat ili ərzində təqdim edilmiş malların, görülmüş işlərin və göstərilmiş xidmətlərin dəyəri, həmçinin satışdankənar gəlirlər aid edilir. Meyarlara əsasən sahibkarların mikro, kiçik, orta və ya iri sahibkar kimi müəyyənləşdirilməsi üçün “işçilərin orta siyahı sayı” və “illik gəlir” meyar göstəricilərindən daha yüksək olanı əsas götürülür. Yeni yaradılan sahibkarlıq subyektlərinin mikro, kiçik, orta və ya iri sahibkarlar kimi müəyyənləşdirilməsində onların dövlət qeydiyyatına və ya vergi uçotuna alındığı tarixdən 1 il müddətində müəyyən edilmiş işçilərin say göstəricisi əsas götürülür. Sahibkarların mikro, kiçik, orta və ya iri sahibkarlara aid edilməsi Azərbaycan Respublikasının Vergilər Nazirliyi və Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi tərəfindən Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsinə ötürülən həmin sahibkarlıq subyektləri haqqında məlumatlar əsasında müəyyənləşdirilir və il ərzində dəyişməz qalır [11].

“Sahibkarlıq fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 4-1-ci maddəsinin 3-cü hissəsinə əsasən sahibkarlığın tənzimlənməsi tədbirləri çərçivəsində mikro, kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərinə yönəldilən dövlət dəstəyi və güzəştlər mikro, kiçik, orta və iri sahibkarlıq subyektlərinin bölgüsü meyarları əsasında həyata keçirilir. Beynəlxalq təcrübə araşdırılaraq müəyyən edilmiş yeni meyarlar həmin dəstək və güzəştlərin əhatə dairəsinin əhəmiyyətli dərəcədə genişlənməsinə imkan yaradır [11].

Azərbaycanda sahibkarlığın inkişafı istiqamətində aparılan islahatlar

1991-ci ilə qədər Sovet hakimiyyətində olan Azərbaycan müstəqilliyini qazandıqdan sonra müstəqil bir ölkə kimi hər sahədə müxtəlif islahatlar aparmağa başladı. Bir ölkədə sahibkarlıq fəaliyyətinin formallaşması müxtəlif şərtlərin varlığından asılıdır. Bunlar: tələbat, iş yerlərinin sayı, işçi qüvvəsinin sayı, pul ehtiyatlarının mövcudluğu, investisiya qoyuluşları, sahibkarlara kömək məqsədilə verilən maliyyə-kreditin həcmi kimi *iqtsadi şərtlər*, sahibkarlıq fəaliyyətinin inkişafını tənzimləyən qanunvericiliyin varlığı kimi *hüquqi şərtlər*, bazara buraxılan malların və göstərilən xidmətlərin müxtəliflik, tələb-təklif, keyfiyyət, zövq və s. amilləri çərçivəsində dəyişməsi kimi *sosial şərtlər*dir. Ölkənin müstəqilliyi, şübhəsiz ki, “güclü bir iqtisadiyatla mümkün ola bilər” yanaşması ilə, Azərbaycanda ilk növbədə sahibkarlıq fəaliyyəti üçün uyğun hüquqi şəraitin yaradılması ilə başlanmışdır.

Sahibkarlığı inkişaf etdirmək, ticarət və ictimai iasə müəssisələrini özəlləşdirməyə hazırlamaq üçün şərait yaratmaq məqsədilə 1992-ci ildə bir neçə Fərman imzalandı. 1992-ci il 15 dekabr tarixli 405 nömrəli “Sahibkarlıq fəaliyyəti haqqında” çıxarılan qanun ilə Azərbaycanda sahibkarlıq fəaliyyətinin genişləndirilməsi, biznes mühitin əlverişliliyinin artırılması, sağlam rəqabətin formalaşması və bu yolla milli iqtisadiyyatın gücləndirilməsi, sahibkarlıq fəaliyyətinin öncül istiqamətləri və buna müvafiq olaraq güzəştlər sistemi və s. tətbiq edildi [10]. Daha sonra müxtəlif illərdə dövlət büdcəsindən “kiçik sahibkarlığa investisiya yardımı” adı altında vəsaitlər ayrıldı. 1999-cu ildə Azərbaycanın müxtəlif rayonlarında balıq konservi, meyvə konservi, meyvə emalı, meyvə şirələri, tərəvəz konservi, mebel istehsalı, mineral su, plastik məhsul istehsalı, iplik sap istehsalı, dulusçuluq, tikinti materialları (kərpic) istehsalı və poliqrafiya sahəsində fəaliyyət göstərən müəssisələrə ümumi dəyəri 6548.04 mln manat olan layihə çərçivəsində 2097.2 mln manat [1], 2000-ci ildə ümumi dəyəri 3736,9 mln manat olan layihə çərçivəsində düyü istehsalı, kənd təsərrüfatı maşınlarının ehtiyat hissələrinin istehsalı, yunun ilkin emalı, polipropilen kisələr istehsalı, ərzaq üçün qablar istehsalı, metallaşdırılmış plyonka və sap istehsalı və qarşılıq yem istehsalı sahəsində fəaliyyət göstərən müəssisələrə 1190,0 mln manat [2] vəsait ayrıldı. Həmin il, 2 noyabr tarixli 200 nömrəli Qərarına əsasən isə ümumi dəyəri 2693,83 mln manat olan layihə çərçivəsində faner istehsalı, çini qablara rəsmlərin çəkilməsi, mərmər istehsalı, misgərlik məmulatları istehsalı, sənaye soyuducuları istehsalı və süd məhsulları istehsalı sahəsində fəaliyyət göstərən sahibkarlıq subyektlərinə 889,0 mln manat investisiya yardımı göstərildi.

2002-ci ilə gəlincə, Nazirlər Kabineti *Sahibkarlığa Kömək Milli Fondunun* yaradılmasını qərarlaşdırdı. Lakin daha sonra bu fond ləğv edildi və yerinə İqtisadiyyat Nazirliyinin tabeliyində *Sahibkarlığın İnkişafı Fondu* quruldu. Bununla yanaşı, ölkədə investisiya mühitinin yaxşılaşdırılması, sahibkarlığın iqtisadiyyatda yeri və rəqabətliyinin artırılması və s. məqsədilə yenə İqtisadiyyat Nazirliyinin tabeliyində KOBİA yaradıldı. Xarici dövlətlərin və beynəlxalq təşkilatların Azərbaycanda sahibkarlığın dəstəklənməsi məqsədilə kredit, texniki yardım və ya qrant formasında maliyyələşdirdikləri proqramlar (layihələr) bu Agentlik ilə əlaqəli şəkildə və beləliklə, dövlət xətti ilə həyata keçirilməyə başlandı. Yeni qlobal çağırışlar nəzərə alınaraq sahibkarlıq sahəsində aparılan islahatlar davam edir. Bu məqsədlə AZPROMO, Aqrar Kredit və İnkişaf Agentliyi, Aqrarlıq və s. mexanizmlər vasitəsilə sahibkarlıq sahəsində yaxşılaşdırma işləri aparılır.

Dövlət dəstəyi ilə sahibkarlıq fəaliyyəti üçün əlverişli biznes mühitinin yaradılması istiqamətində işlərin təkmilləşdirilməsi və sahibkarlıq subyektlərinin dövlət qeydiyyatı üçün *bir pəncərə* sistemi yaradıldı, sahibkarların mövcud və ya inşa ediləcək tikinti obyektlərinin elektrik enerjisi ilə təchizatı proseduru sadələşdirildi, lisenziyalaşdırılan

fəaliyyət növlərinin sayı azaldıldı, lisenziyalar müddətsizləşdirildi, lisenziyaların verilməsi müddəti azaldıldı və prosedurlar sadələşdirildi, “lisenziyalar və icazələr” portalı yaradıldı [4, s 19].

Regionlarda kiçik və orta sahibkarlığın genişləndirilməsi üçün ilk sənaye məhəlləsi - “Neftçala Sənaye Məhəlləsi” istifadəyə verildi. Sahibkarlıq fəaliyyətinə yeni başlayanların dəstəklənməsi üçün biznes inkubatorlar yaradılaraq, sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olmaq istəyənlərə təlimlər keçirilməkdədir [4]. Məlumdur ki, “inkubatorların” əsas məqsədi kiçik müəssisələrə qabaqcadan və ilkin dəstək, öz biznesini başlamaq istəyən, lakin başlaya bilməyən potensial sahibkarlara kömək etməkdir. Bu cür dəstək formalarından biri kimi biznes inkubator yeni firmaların inkişafını çox asanlaşdırır. Bu təşkilat formasının fərqli bir xüsusiyyəti ilk növbədə belə bir quruluşun müəyyən bir məhsul və ya xidmətin deyil, müstəqil bir təsərrüfat subyektinin inkişafı ilə məşğul olmasıdır. Biznes inkubatorların fəaliyyəti olduqca effektivdir. Müxtəlif mənbələrə görə, “inkubator məzunlarının” 70-80% -i ən azı 3 il daha “yaşayır”, halbuki inkubasiya olunmayan şirkətlərin ən azı 3/4-ü həyatlarının ilk yarım ilində fəaliyyətinə son qoyur” [15, s.104].

Müxtəlif regionlarda yaradılan 8 “KOB Dostu” vasitəsilə sahibkarlara xidmət göstərilir və beləliklə, ölkədə sahibkarlıq və iqtisadi inkişaf dəstəklənməyə, özəl investisiyalar təşviq edilməyə, vergi güzəştləri optimallaşdırılmağa və iqtisadi səmərə yüksəldilməyə davam edilməkdədir. Yaxın bir zamanda “KOB evləri” və “e-KOB evi” portalının yaradılması planlaşdırılır. KOB evlərində sahibkarlıq fəaliyyətinə başlayanlara sahibkarlıq fəaliyyəti ilə bağlı bütün məlumatlar veriləcəkdir. “KOB evləri”ndə sahibkarlıq subyektləri öz bizneslərinin planlamasından [9, s.36]. Azərbaycanda yaradılması nəzərdə tutulan e-KOB evi dünyanın “ən inkişaf etmiş ölkələrində dövlətin funksiyalarından biridir. Dövlət təşkilatlarının xidmətlərinə çıxışın asanlaşdırılması elektron hökumətin saytları vasitəsilə həyata keçirilir ki, bu da sahibkarlarla dövlət orqanları arasında qarşılıqlı əlaqənin keyfiyyətini artırmağa, inzibati maneələri azaltmağa imkan verir. Məsələn, Danimarkada xidmətlərin 100%, Almaniyada - 98%; Böyük Britaniyada - 97%, İrlandiyada - 91%, Portuqaliyada - 78% onlayn olaraq verilməkdədir” [15, s.23].

Kiçik sahibkarlığın Azərbaycan iqtisadiyyatındakı dinamikası

Bir çox ölkələrdə və xüsusən də OECD ölkələrində hökumətlər zəif böyümə, zəif ticarət və investisiya, zəif artan və ya davamlı olaraq yüksək bərabərsizlik kimi problemlərlə üzləşirlər. Hökumətlər eyni zamanda qloballaşma və texnoloji dəyişikliyə qarşı cavab olaraq vətəndaşlar arasında mövcud vəziyyətdən artan narazılıqları ilə də üzləşməkdədirlər. Bu fonda açıq bazarların və texnoloji tərəqqinin faydalarının iqtisadiyyatda və cəmiyyətdə daha geniş şəkildə istifadəsinə imkan yaradan şəraitə ehtiyac vardır. KOS-lar iqtisadiyyatın və firmaların yer aldığı daha geniş ekosistemin əsas

oyuncularıdır. Onların daha açıq bir mühitdə uyğunlaşmalarına və inkişaf etmələrinə və rəqəmsal transformasiyada daha fəal iştirak etmələrinə imkan yaratmaq iqtisadi artımın sürətləndirilməsi, daha əhatəli qloballaşma prosesi üçün vacibdir. Bütün ölkələrdə inkişafın bütün səviyyələrində olan KOS-lar inklüziv və davamlı iqtisadi böyüməni təşviq etmək, hamını məşğulluq və layiqli işlə təmin etmək, davamlı sənayeləşmə və innovasiyanı təşviq etmək və gəlir bərabərsizliyini azaltmaqla Davamlı İnkişaf Məqsədlərinə nail olmaqda mühüm rol oynayırlar [16, s.5].

İqtisadiyyatın sürətli inkişafı üçün, xüsusilə iş mühitinin yaxşılaşdırılması, iqtisadi və sosial problemlərin aradan qaldırılması və s. istiqamətində əsas amil kimi sahibkarlıq fəaliyyətinin oynadığı rola diqqət yetirilmişdir [3, s.114]. Davamlı inkişafa əhəmiyyət verən post-sənaye cəmiyyəti şəraitində sahibkarlıq subyektləri muasirləşmənin və iqtisadi inkişafın təmin edilməsində hərəkətverici bir qüvvə olaraq görülmüşdür.

Ölkələrin iqtisadi inkişafı həmin ölkədə sahibkarlıq fəaliyyətinin vəziyyətindən və əlbətdə ki, inkişafından asılıdır. Çünki sahibkarlar yeni iş yerləri yaradır, bir çox yeni məhsul və xidmət təqdim edir, məhsuldarlığı və rəqabəti artırır, ölkənin resurslarını məhsula çevirir, ən əsası da insanların həyatına müsbət təsir göstərir. Bütün sadalanan bu və başqa amillər sahibkarları fəaliyyət göstərdikləri ölkə və cəmiyyətin sosial-iqtisadi inkişafında mühüm bir gücə çevirir. 2018-ci ildə İsveçrədə keçirilən Davos İqtisadi Forumunun nüfuzlu indeksi sayılan “İnklüziv İnkişaf İndeksi 2018”-nə görə inkişaf etməkdə olan ölkələr sırasında üçüncü yerdə olan Azərbaycanda iqtisadi inkişafı təmin etmək üçün sahibkarlıq fəaliyyətini davam etdirmək lazımdır. Çünki bir ölkədə sahibkarlıq fəaliyyəti makro iqtisadi göstəricilərə təsir etməkdədir.

“Kiçik müəssisələr böyük çeviklik göstərərək bazar konyunkturunun dəyişməsinə tez reaksiya göstərir. Bu da kiçik müəssisələrin mobilliyini göstərir. Bu çevikliyi yaradan əsas səbəb isə onların kiçik ölçüdə olmasıdır. Məhz buna görə də, kiçik müəssisələr bazarda sərbəst hərəkət etməklə dəyişməkdə olan məhsul tələbatını öz üzərinə götürürlər” [12, s.64-65]. Bu və daha əvvəl qeyd olunan digər səbəblərə görə də “kiçik sahibkarlıq (və ya kiçik biznes) hər bir ölkədə iqtisadi artımın başlıca hərəkətverici amildir. Milli iqtisadiyyatın vəziyyəti haqqında adətən kiçik biznesə (sahibkarlığa) əsasən mühakimə aparılır. Kiçik biznes orta biznesin inkişaf etdirilməsinin başlanğıcını qoyur, yeni iş yerlərinin yaradılmasına, bazarın tez bir zamanda əmtəə və xidmətlərlə doldurulmasına və yeniləşdirilməsinə, bütün səviyyələrdə büdcə gəlirlərinin artmasına səbəb olur” [8, s.145].

“İllər boyu Azərbaycan potensial resurslarından heç də lazımı səviyyədə istifadə edə bilməmişdir. Bir çox qiymətli xammal ilkin emaldan sonra məhsula çatdırılmag üçün keçmiş ittifaqın ayrı-ayrı respublika və ölkələrinə göndərilmiş və son nəticədə əldə edilən külli miqdarda gəlirin cüzi hissəsi Azərbaycana verilmişdir” [13, s.259]. “Bazar

iqtisadiyyatına keçid şəraitində iqtisadi-sosial problemlərin həlli inkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələrdə olduğu kimi, Azərbaycan Respublikasında da iri müəssisələrlə yanaşı, kiçik müəssisələrin inkişafı ilə bağlıdır və bunların iqtisadiyyatda öz yeri və rolu var. Kiçik müəssisələrin respublika iqtisadiyyatının müxtəlif sahələrində özünəməxsus yer tutması ilk növbədə müstəqillik əldə etdikdən sonra ölkədə başlanan demokratikləşmə prosesinin və bazar münasibətlərinin inkişafının, iqtisadiyyatın transformasiya olunmasının real nəticəsidir” [12, s.67].

Kiçik sahibkarlıq subyektlərinin əsas makro iqtisadi göstəricilərinə baxdıqda, 2016 və 2017-i illər arasında göstəricilər eyni olmasa da, aralarında çox böyük bir fərqin olmadığı nəzərə çarpır. Ancaq buna baxmayaraq, Azərbaycanın iqtisadi inkişafında kiçik sahibkarlıq subyektlərinin zəruriliyi də inkar edilməz bir həqiqətdir. Kiçik sahibkarlıq subyektləri 2016-cı ildə 2928,0 milyon manat, 2017-ci ildə isə 3051,9 milyon manat əlavə dəyər yaratmışdır. Kiçik sahibkarlıq subyektləri ölkədəki işsizliyin azaldılmasında da əhəmiyyət kəsb edir. 2016-cı ildə kiçik sahibkarlıq subyektlərində 100,9 min nəfər, 2017-ci ildə isə 101,9 min nəfər işlə təmin olunmuşdur. Əsas kapitala investisiyalar və məhsul buraxılışı nöqtəyi nəzərindən 2016-cı və 2017-ci illər arasında çox böyük bir fərqin olmaması, əslində, bir məsələyə diqqət çəkir: kiçik sahibkarlıq subyektləri iqtisadi inkişafda əhəmiyyət kəsb etsə də, görülən saysız işlər, keçirilən tədbirlər və həyata keçirilən islahatlara baxmayaraq, hələ də qənaətbəxş nəticələr əldə olunmamışdır. Başqa bir ifadə ilə, sahibkarlıq, xüsusilə də kiçik sahibkarlıq fəaliyyəti istiqamətində daha çox işlərin görülməsi ölkə iqtisadiyyatının inkişafı üçün hələ də böyük zəruriyyət kəsb edir (Cədvəl 2).

Cədvəl 2. Kiçik sahibkarlıq subyektlərinin əsas makro iqtisadi göstəriciləri

Göstəricilər	2016	2017
Yaradılmış əlavə dəyər*, milyon manat	2928,0	3051,9
İşçilərin sayı, min nəfər	100,9	101,9
Orta aylıq nominal əməkhaqqı, manat	322,2	331,5
Əsas kapitala investisiyalar, milyon manat	1828,6	2064,8
Məhsul buraxılışı, milyon manat	4666,1	4884,7

Mənbə: Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi. 2019.

Qeyd:* 2017-ci il üzrə məlumatlar ilkindir

“Kiçik sahibkarlıq müəssisələrinin istehsalının inkişafı, iqtisadiyyatın sağlamlaşdırılmasından ötrü əlverişli şərait yaradır, çünki rəqabət şəraiti inkişaf edir, əlavə iş yerləri yaradılır, struktur yenidənqurma işi gedir, istehlak (tələbat) bölməsi genişlənilir. Bundan başqa, kiçik sahibkarlığın inkişafı bazarda mal və xidmətlərin çoxalmasına, ixrac

**N.N.Məmmədova, T.N.Nariman: Kiçik sahibkarlığın Azərbaycan
iqtisadiyyatındakı rolu**

potensialının artmasına, yerli xammal ehtiyatlarından daha yaxşı istifadə edilməsinə səbəb olur” [7, s.6].

İqtisadi fəaliyyət növlərinə görə ölkədə əsas kapitalla yönəldilmiş vəsaitlərin ümumi dəyərində kiçik sahibkarlıq subyektlərinin payına baxdıqda, 2016 və 2017-ci illər arasında çox böyük fərqin olmadığı görülür. 2017-ci ildə iqtisadi fəaliyyət növləri üzrə “kənd təsərrüfatı, meşə təsərrüfatı və balıqçılıq”, “sənaye”, “ticarət; nəqliyyat vasitələrinin təmiri”, “turistlərin yerləşdirilməsi və ictimai iaşə”, “əhaliyə səhiyyə və sosial xidmətlərin göstərilməsi” və “digər sahələrdə xidmətlərin göstərilməsi” sahələrində 2016-cı illə müqayisədə az da olsa, artım görünsə də, “tikinti”, “nəqliyyat və anbar təsərrüfatı” sahəsində azalmalar müşahidə olunmuşdur (Cədvəl 3).

Cədvəl 3. İqtisadi fəaliyyət növlərinə görə ölkədə əsas kapitalla yönəldilmiş vəsaitlərin ümumi dəyərində kiçik sahibkarlıq subyektlərinin payı, yekuna nisbətən faizlə

İqtisadi fəaliyyət növləri	2016	2017
İqtisadi fəaliyyət növləri üzrə cəmi,	11,6	11,8
<i>o cümlədən:</i>		
Kənd təsərrüfatı, meşə təsərrüfatı və balıqçılıq	0,9	1,5
Sənaye	1,6	2,0
Tikinti	6,8	5,1
Ticarət; nəqliyyat vasitələrinin təmiri	1,0	1,4
Nəqliyyat və anbar təsərrüfatı	0,6	0,2
Turistlərin yerləşdirilməsi və ictimai iaşə	0,5	1,0
İnformasiya və rabitə	0,0	-
Daşınmaz əmlakla əlaqədar əməliyyatlar	-	-
Təhsil	-	0,0
Əhaliyə səhiyyə və sosial xidmətlərin göstərilməsi	0,0	0,1
Digər sahələrdə xidmətlərin göstərilməsi	0,1	0,4

Mənbə: Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi, 2019.

Sahibkarlıq subyektləri regionların davamlı və tarazlı sosial-iqtisadi inkişafında böyük əhəmiyyətə malikdirlər. Hər şeydən əvvəl regionlarda yeni açılan hər sahibkarlıq subyekti regional inkişaf fərqi aradan qaldırır. Az bir investisiya ilə regionlarda açılan yeni iş yerləri regionlarda sosial-iqtisadi inkişafa töhfə verir. Regionlarda açılan və fəaliyyət göstərməyə davam edən sahibkarlıq subyektləri böyük şəhərlərdə olduğu kimi regionlarda da məşğulluq səviyyəsini artırır. Bu isə öz növbəsində iş axtaran insanların yaşadıkları regionlarda işlə təmin olunması nəticəsində regionlardan böyük şəhərlərə miqrasiyanı azaldan təsirə malikdir. Beləliklə, kiçik sahibkarlıq subyektləri, həmçinin əhalinin sosial, psixi, mənəvi və s. vəziyyətlərinə müsbət təsir göstərir.

Regionlarda fəaliyyət göstərən kiçik sahibkarlıq subyektləri tərəfindən əsas kapitalla yönəldilmiş vəsaitlər üzrə 2016-cı ildə Bakı şəhəri və Naxçıvan Muxtar Respublikası ön sıralarda yer almışdır. 2017-ci ilə baxdıqda, bu göstəricilərdə regionlara tərəf bir dəyişmə müşahidə olunur. Belə ki, 2017-ci ildə kiçik sahibkarlıq subyektləri tərəfindən əsas kapitalla yönəldilmiş vəsaitlər üzrə ən böyük dəyişmənin 14822,2 min manat (2016-cı ildə - 1834,1 min manat) ilə Abşeron iqtisadi rayonunda, 128220,9 min manat (2016-cı ildə - 22879,1 min manat) ilə Aran iqtisadi rayonunda, 59396,6 min manat (2016-cı ildə - 1880,0 min manat) ilə Dağlıq Şirvan rayonunda müşahidə edilir. Lənkəran iqtisadi rayonunda 2016-cı ildə əsas kapitalla yönəldilmiş vəsait mövcud deyilən, 2017-ci ilə gəldikdə bunun 71203,5 min manat olduğu görünür (Cədvəl 4). Bütün bu göstəricilər regionların inkişafında və ölkənin makro göstəricilərində kiçik sahibkarlıq subyektlərinin mühüm yerə malik olduğunu sübut edir.

Cədvəl 4. Kiçik sahibkarlıq subyektləri tərəfindən əsas kapitalla yönəldilmiş vəsaitlərin iqtisadi və inzibati rayonlar üzrə bölgüsü, min manat

Göstəricilər	2016	2017
Bakı şəhəri	1143252,6	882997,2
Abşeron iqtisadi rayonu	1834,1	14822,2
Gəncə-Qazax iqtisadi rayonu	176159,7	212364,8
Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonu	209,5	82114,3
Lənkəran iqtisadi rayonu	-	71203,5
Quba - Xaçmaz iqtisadi rayonu	39,8	72658,5
Aran iqtisadi rayonu	22879,1	128220,9
Yuxarı Qarabağ iqtisadi rayonu	-	1783,5
Kəlbəcər-Lacın iqtisadi rayonu	-	-
Dağlıq Şirvan iqtisadi rayonu	1880,0	59396,6
Naxçıvan Muxtar Respublikası	482378,0	539214,7

Mənbə: Azərbaycanca kiçik və orta sahibkarlıq. Statistik məcmuə. 2018. s. 33-35.

Cədvəl 5. Ölkə iqtisadiyyatında kiçik sahibkarlıq subyektlərinin payı, faizlə

Göstəricilər	2016	2017
Əlavə dəyər*	5,2	4,7
<i>qeyri-neft sektoru üzrə*</i>	8,1	7,6
İşçilərin sayı	7,3	7,3
<i>qeyri-neft sektoru üzrə*</i>	7,5	7,5
Əsas kapitalla investisiyalar	11,6	11,8
<i>qeyri-neft sektoru üzrə*</i>	25,7	23,1
Məhsul buraxılışında payı	5,3	4,7
<i>qeyri-neft sektoru üzrə*</i>	7,2	6,7

Mənbə: Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi. 2019.

Qeyd:* 2017-ci il üzrə məlumatlar ilkindir

Ölkə iqtisadiyyatında kiçik sahibkarlıq subyektlərinin payına baxdıqda görürük ki, kiçik sahibkarlıq subyektləri 2017-ci ildə 4,7% əlavə dəyər yaratmışsa, 2016-cı ildə bu, 5,2% təşkil etmişdir. 2016 və 2017-ci illər müqayisə edildikdə, kiçik sahibkarlıq subyektlərinin daha az əlavə dəyər yaratdığı nəzərə çarpır. Qeyri-neft sektoru üzrə əsas kapitalla investisiyalarda artım müşahidə olunsada, işçi sayında və məhsul buraxılışında azalmanın olduğu qeydə alınmışdır (Cədvəl 5).

Kiçik sahibkarlıq hər şeydən əvvəl yeni iş yerlərinin yaradılmasına və bu yolla ölkədə işsizliyin azalmasına, yəni əhalinin məşğulluq probleminin həllinə də öz təsirini göstərir. Yeni iş yerlərinin yaradılması eyni zamanda müxtəlif əmtəə və xidmətlər ilə bazarı zənginləşdirərək rəqabət mühitinin də formalaşmasına və beləliklə, bazar iqtisadiyyatı dinamikasının sürətlənməsinə, bazar konyukturundakı dəyişikliklərə operativ reaksiya verilməsinə, yerli xammal resurslarından istifadə edilməsinə səbəb olur.

2016 və 2017-ci illərdə fəaliyyətdə olan kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərinə müqayisəli olaraq baxdıqda, 2016-cı ildə fəaliyyətdə olan kiçik sahibkarlıq subyektlərinin daha çox olduğu nəzərə çarpır. Azərbaycanda 2016-cı ildə fəaliyyətdə olan cəmi 191695 sahibkarlıq subyektlərinin 97,9%-i kiçik sahibkarlıq subyektlərindən ibarət idi. 2016-cı ildə 187598 kiçik sahibkarlıq subyekti fəaliyyətdə ikən, 2017-ci ildə 165386 kiçik sahibkarlıq subyekti fəaliyyət göstərmişdir. Bu da 2017-ci ildə sahibkarlıq subyektləri içərisində kiçik sahibkarlıq subyektlərinin orta sahibkarlıq subyektləri ilə müqayisədə daha çox olsa da, 2016-cı il illə müqayisədə xeyli azaldığı qeydə alınmışdır. Beləliklə, 2016-cı ildə ölkədə fəaliyyət göstərən orta sahibkarlıq subyektləri 2,1% ikən, kiçik sahibkarlıq subyektləri 97,9% təşkil etmişdir. 2017-ci ildə isə çox az bir fərqlə bu göstəricilər belədir: orta sahibkarlıq subyektləri – 2,5%, kiçik sahibkarlıq subyektləri – 97,5% (Cədvəl 6).

Cədvəl 6. Fəaliyyətdə olan kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərinin sayı

Göstəricilər	2016	2017
Sahibkarlıq subyektlərinin ümumi sayı	191695	169603
Kiçik sahibkarlıq subyektlərinin sayı	187598	165386
Orta sahibkarlıq subyektlərinin sayı	4097	4217
* 2017-ci il üzrə məlumatlar ilkindir		

Mənbə: Azərbaycanda kiçik və orta sahibkarlıq. Statistik məcmuə. 2018. s.8.

Kiçik sahibkarlıq subyektləri yeni ideyaların həyata keçirilməsi üçün uyğun yerlərdir. Yeniliklərə açıq olan sahibkarlar yeni ideyaların yayılmasını və həyata keçirilməsini sürətləndirərək, həmçinin yeni sənayenin yaranmasına da səbəb olur. Çünki innovativ xüsusiyyətə malik olan kiçik sahibkarlıq subyektləri bu yolla yeni məhsullar buraxır, istehsal texnikalarını tətbiq edir, yeni bazarlar və qazanc imkanları yaradır, yeni texnologiyalardan istifadə edən sektorlarda məhsuldarlığı artırır və beləliklə, iqtisadi artımı

sürətləndirir. Buna görə də, kiçik sahibkarlıq subyektlərinin sayının çox olması ölkənin iqtisadi inkişafında təkanverici bir qüvvə olaraq zəruriliyini qoruyub saxlamaqdadır. İqtisadi fəaliyyət növləri üzrə 2016 və 2017-ci illər ərzində yeni yaradılan kiçik sahibkarlıq subyektlərinin sayı müxtəlif səbəblərdən ləğv edilmiş subyektlərin sayına nisbətən çox olsa da, subyektlərin ləğvi iqtisadi inkişafa mənfi təsir göstərir. 2016 və 2017-ci illərlə müqayisədə, 2016-cı ildə 139012, 2017-ci ildə isə 145747 kiçik sahibkarlıq subyekti yaradılmışdır. Ən çox kiçik sahibkarlıq subyektinin “Kənd təsərrüfatı, meşə təsərrüfatı və balıqçılıq” və “Digər sahələrdə xidmətlərin göstərilməsi” sahəsində fəaliyyət göstərmək məqsədilə yaradıldığı nəzərə çarpır (Cədvəl 7).

Cədvəl 7. İqtisadi fəaliyyət üzrə ləğv edilmiş və yeni yaradılmış kiçik sahibkarlıq subyektlərinin sayı

Göstəricilər	2016		2017	
	Ləğv edilmiş	Yeni yaradılmış	Ləğv edilmiş	Yeni yaradılmış
İqtisadi fəaliyyət növləri üzrə cəmi:	30611	139012	31397	145747
Kənd təsərrüfatı, meşə təsərrüfatı və balıqçılıq	4136	76691	11632	55960
Sənaye cəmi:	1013	1714	565	1788
Mədənçıxarma sənayesi	51	66	35	79
Emal sənayesi	938	1599	502	1647
Elektrik enerjisi, qaz və buxar istehsalı, bölüşdürülməsi və təchizatı	4	7	4	4
Su təchizatı; tullantıların təmizlənməsi və emalı	20	42	24	58
Tikinti	407	1637	277	1626
Ticarət; nəqliyyat vasitələrinin təmiri	9507	13333	5242	13935
Nəqliyyat və anbar təsərrüfatı	4761	7678	4533	11594
Turistlərin yerləşdirilməsi və ictimai iaşə	1898	3765	1031	3012
İnformasiya və rabitə	406	760	222	839
Daşınmaz əmlakla əlaqədar əməliyyatlar	777	401	447	548
Təhsil	302	1065	246	1263
Əhaliyə səhiyyə və sosial xidmətlərin göstərilməsi	172	275	126	327
Digər sahələrdə xidmətlərin göstərilməsi	7232	31693	7076	54855

Mənbə: Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi. 05.03.2019.

Qloballaşmanın artdığı və rəqabətin gücləndiyi iqtisadi mühitdə bir çox ölkə müxtəlif iqtisadi problemlərlə üzləşir. Bu problemlər arasında məşğulluq problemi əsas yer tutur. Orta və iri sahibkarlıq subyektləri ilə müqayisədə, xüsusilə kiçik sahibkarlıq subyektləri daha əvvəl heç bir yerdə işdə işləməyən, iş təcrübəsi və hətta hər hansı bir pəşəsi olmayan insanlar üçün təcrübə, təlim və peşə ocaqlarıdır. Beləliklə kiçik sahibkarlıq subyektlərində əmək fəaliyyətinə başlayaraq bir peşəyə yiyələnən və iş təcrübəsi

**N.N.Məmmədova, T.N.Nariman: Kiçik sahibkarlığın Azərbaycan
iqtisadiyyatındakı rolu**

qazanan insanlar ölkədəki işsizlik və yoxsulluq səviyyələrinin azalmasında böyük əhəmiyyət kəsb edir.

2017-ci ildə iqtisadi fəaliyyət növləri üzrə kiçik sahibkarlıq subyektlərində çalışan muzzdlu yerli, əcnəbi və qadın işçilərin sayına baxdıqda, 2016-cı il ilə müqayisədə bəzi sahələrdə artım, bəzilərinə isə azalma müşahidə edilmişdir. Buna görə, kiçik sahibkarlıq subyektlərində 2016-cı ildə cəmi 100957 nəfər, 2017-ci ildə isə 101898 nəfər işlə təmin olmuşdur. 2016 və 2017-ci illər müqayisə edildikdə, kiçik sahibkarlıq subyektlərində işlə təmin olunan işçilərin sayında artım nəzərə çarpır. Buna görə, 2017-ci ildə kənd təsərrüfatı, meşə təsərrüfatı və balıqçılıq, “elektrik enerjisi”, “qaz və buxar istehsalı, bölüşdürülməsi və təchizatı”, “tikinti”, “turistlərin yerləşdirilməsi və ictimai iaşə”, “əhaliyə səhiyyə və sosial xidmətlərin göstərilməsi”, “digər sahələrdə xidmətlərin göstərilməsi” sahələrində çalışan yerli işçilərin sayında 2016-cı il ilə müqayisədə azalma müşahidə edilir. 2017-ci ildə iqtisadi fəaliyyət növləri üzrə çalışan cəmi 101898 nəfər işçinin 556-sı əcnəbi, 33868-i qadın işçidən ibarət olmuşdur. Çalışan qadınların ümumi işçilərin təqribən üçdə birini təşkil etməsi faktı sevindirici olsa da, təəssüflər olsun ki yetərli deyildir. Çalışan qadın sayına baxdıqda, qadınların 2017-ci ildə ən çox “Əhaliyə səhiyyə və sosial xidmətlərin göstərilməsi”, “Digər sahələrdə xidmətlərin göstərilməsi” sahələrində işlədikləri nəzərə çarpır. Ancaq 2016-cı illə müqayisədə qadın işçilərin sayında azalma görülür. Qadınların iş həyatında daha aktiv rol almaları üçün xüsusilə bu istiqamətdə islahatların aparılması vacibdir (Cədvəl 8).

Sahibkarlıq subyektləri işçi olaraq təkə yerli əhalini deyil, eyni zamanda əcnəbiləri də işlə təmin etməkdədir. Ancaq 2016-cı il ilə müqayisədə 2017-ci ildə əcnəbi işçilərin sayında azalma görülür. Bu da kiçik sahibkarlıq subyektlərində işçi kimi daha çox yerli əhaliyə yer verildiyini göstərir. Ümumiyyətlə kiçik sahibkarlıq subyektləri istər yerli, istərsə də regional və ölkə miqyasında işsizliyin azaldılmasına töhfə verir (Cədvəl 8).

Cədvəl 8. İqtisadi fəaliyyət növləri üzrə kiçik sahibkarlıq subyektlərində çalışan muzzdlu yerli, əcnəbi və qadın işçilərin sayı, nəfər

Göstəricilər	Yerli		Əcnəbi		Qadınlar	
	2016	2017	2016	2017	2016	2017
İqtisadi fəaliyyət növləri üzrə cəmi:	100957	101898	737	556	35862	33868
Kənd təsərrüfatı, meşə təsərrüfatı və balıqçılıq	4615	4728	10	17	766	713
Sənaye, cəmi	7429	6664	6664	92	1521	1484
Mədənçıxarma sənayesi	1033	931	39	31	101	111
Emal sənayesi	5392	4903	301	61	1220	1209
Elektrik enerjisi, qaz və buxar istehsalı, bölüşdürülməsi və təchizatı	366	461	-	-	31	63

Su təchizatı; tullantuların təmizlənməsi və emalı	638	369	-	-	169	101
Tikinti	5019	6627	66	127	810	893
Ticarət; nəqliyyat vasitələrinin təmiri	48796	47299	74	97	18831	15959
Nəqliyyat və anbar təsərrüfatı	2763	2540	10	11	465	529
Turistlərin yerləşdirilməsi və ictimai iaşə	2599	3096	12	12	880	864
İnformasiya və rabitə	2462	2105	11	8	834	723
Daşınmaz əmlakla əlaqədar əməliyyatlar	2790	2479	3	4	797	713
Təhsil	3655	3242	61	34	2267	2059
Əhaliyə səhiyyə və sosial xidmətlərin göstərilməsi	3750	3885	10	13	2251	2395
Digər sahələrdə xidmətlərin göstərilməsi	17079	19233	140	141	6440	7536

Mənbə: Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi. 05.03.2019.

Sahibkarlığın, xüsusilə də kiçik və orta biznesin inkişafı ilə əlaqədar olaraq, 2025-ci ildən sonrakı dövr üçün KOB-ların rəqabət qabiliyyətinin daha da artırılması, gündəlik istehlak malları ilə təminatın əsasən KOB subyektləri vasitəsi ilə həyata keçirilməsi nəzərdə tutulur [9, s.36].

Nəticə

Sahibkarlığın inkişafı, iş mühitinin daha da təkmilləşdirilməsi Azərbaycanın iqtisadiyyatının sürətləndirilməsi sahəsində əsas prioritetlərdən biridir. İndiyə qədər sahibkarlığın inkişafı, dövlət köməyinin artırılması və hüquqlarının qanun əsasında müdafiə sistemlərinin yaradılması üçün müxtəlif tədbirlər görülmüşdür. Sahibkarlıq sahəsində görülən işlər ölkə iqtisadiyyatının neft sektoruna olan asılılığını azaltmış və qeyri-neft sektorunun inkişafına mühüm təkan vermişdir. Həmçinin regionlarda yaradılan yeni iş yerləri nəticəsində regional sosial-iqtisadi inkişafa da töhfə verən kiçik sahibkarlıq subyektlərinin sayının artması ölkə miqyasında: sosial rifah və həyat keyfiyyətini artırması, elm və texnologiyadan istifadə edərək elmin və texnikanın inkişafına rəhbərlik etməsi, innovasiyaya meyilli olmaları nəticəsində yeni texnologiyadan istifadə edərək sektorlarda böyümə və hasilatı artırması, məşğulluğu təmin edərək işsizlik və yoxsulluq səviyyəsini azaltması, iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi və artırılması, istehlak mallarına olan tələbatın yerli resurslar hesabına ödənilməsi, rəqabət qabiliyyətliliyinin və iqtisadi inkişafın təmin edilməsi baxımından xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Ədəbiyyat

1. 1999-cu ilin dövlət büdcəsinin “Kiçik sahibkarlığa investisiya yardımı” maddəsində nəzərdə tutulan vəsaitin bölüşdürülməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı. Bakı. 5 oktyabr 1998-ci il № 2000.

**N.N.Məmmədova, T.N.Nariman: Kiçik sahibkarlığın Azərbaycan
iqtisadiyyatındakı rolu**

2. 2000-ci ilin dövlət büdcəsinin “Kiçik sahibkarlığa investisiya yardımı” maddəsində nəzərdə tutulan vəsaitin bölüşdürülməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı. Bakı. 13 iyul 2000-ci il № 118.
3. Abbasov İ.M., Əliyev, T.N. Qeyri-neft sənayesinin iqtisadiyyatı. Dərslük. Bakı. “Elm və Təhsil”. 2017. 501 s.
4. Azərbaycan Respublikası Regionlarının 2019-2023-cü illərdə Sosial-İqtisadi İnkişafı Dövlət Proqramı. Bakı. 2019.
5. Azərbaycanda kiçik və orta sahibkarlıq. Statistik məcmuə. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi. 2018. 196 s.
6. Bayramov M. Kiçik və orta sahibkarlığın iqtisadiyyatdakı rolu: Beynəlxalq təcrübə və Azərbaycan. 25 oktyabr 2016.
7. İmanov Ə.Ş. Kiçik sahibkarlıq. Bakı. “Elm”. 2009. 368 s.
8. Məmmədli, O.Q., Cavadov N.Ə., Cavadzadə X.N. Sosial-iqtisadi statistika. Dərslük. II hissə. 2014. Bakı. “MBM” nəşriyyatı. 324 səh.
9. Məmmədov O.: “KOB-un payının ÜDM-də 60%-ə, məşğulluqda 70%-ə, qeyri-neft ixracında isə 40%-ə çatdırılması nəzərdə tutulur”. Milli Məclis Analitik informasiya jurnalı. Mart-aprel 2019. s.34-37.
10. Sahibkarlıq fəaliyyəti haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı. 15 dekabr 1992-ci il № 405.
11. Sahibkarlıq subyektlərinin müəyyənləşdirilməsi meyarları. 06. may 2019. <https://www.economy.gov.az/article/kichik-sahibkarlig-meyar/21404>.
12. Hacıyev, N.Ö., Azərbaycanda kiçik müəssisələrin təşəkkülü və inkişafı. Bakı. “Bakı Universiteti Nəşriyyatı”. 2000. 190 s.
13. Mahmudov M.M., Mahmudova İ.M. Regionların sosial-iqtisadi inkişafının tənzimlənməsi. Bakı. “İqtisad Universiteti” Nəşriyyatı. 2011. 370 s.
14. Tərbiz N. Əliyev, Bəxtiyar V. İsmayılov Aran iqtisadi rayonunda sahibkarlıq fəaliyyətinin təşkili: reallıqlar və innovativ inkişaf. Monoqrafiya. “Elm və Bilik”. Bakı. 2018 – 224 s.
15. Башарина, С. М. Учебное пособие по дисциплине «Экономика малого и среднего предпринимательства» / С.М. Башарина, Н.В. Моргунова, Н. М. Филимонова; Владим. гос. ун-т. Владимир: Изд-во Владим. гос. ун-та. 2009. 116 с.
16. OECD. Enhancing the Contributions of SMEs in a Global and Digitalised Economy. Meeting of the OECD Council at Ministerial Level Paris, 7-8 June 2017. p.24.